

Riitta Kärki

Onko konferenssin jälkeen elämää?

Kärki, Riitta, Onko konferenssin jälkeen elämää? [Is there life after conference?]. Kirjastotiede ja informatiikka 10 (3): 92-101, 1991.

An international conference on "Conceptions of Library and Information Science : Historical, Empirical and Theoretical Perspectives" was held in Tampere, Finland, in August 26-28, 1991. Some of its themes are discussed: the origin of information science in documentation, phenomenological and hermeneutical approaches to information science in general and to IR particularly, dichotomies in definitions of the domain, and debates about the proper name of the discipline. In conclusion, information science is regarded as a progressive, vital field.

Address: University of Tampere, Department of Information Studies, P.O.Box 607, SF-33101 Tampere, Finland.

Elokuun lopulla, vain muutamia päiviä IFLA:n Moskovan kokouksen ja Neuvostoliiton vallankaappausyrityksen jälkeen, pidettiin Tampereella kansainvälinen konferenssi *Conceptions of Library and Information Science : Historical, Empirical and Theoretical Perspectives*. Säidenhaltijan erityisessä suojeluksessa kokoontui toistasataa tutkijaa, ammattilaista ja opiskelijaa keskustelemaan siitä, mitä kirjastotiede ja informatiikka on ollut ja on sekä mitä sen pitäisi olla. Tapauksen järjestivät Tampereen yliopiston kirjastotieteen ja informatiikan laitos 20-vuotisen olemassaolonsa kunniaksi sekä Kirjastotieteen ja informatiikan yhdistys muuten vain. Vaikka osanottajista miltei kaksi kolmasosaa oli suomalaisia, kokous oli aidosti kansainvälinen: kaikki maanosat olivat edustettuina (kaukaisimmat vieraat tulivat Japanista ja Australiasta), mukana oli ihmisiä kaikkiaan 15 eri maasta.

Suomalaisittain ei olisi ihme, jos jonkun mielestä olisi käväissyt kysymys, miksi kirjastotiede ja informatiikka on niin loputtoman kiinnostunut *itsestään* - onhan meillä ilmestynyt aiheesta pari kokoomateosta¹, lehtiartikkeleita ja keskustelupuheenvuoroja² sekä tutkimusraportteja³ eikä edelli-

sestä itseanalyysiseminaarista⁴ ole kulunut aikaa kuin runsaat kaksi vuotta. Kansainväliselle konferenssille oli kuitenkin selvä tilaus. Osallistujien kommentista saattoi nimittäin päätellä, että eri puolilla on kaivattu tilaisuutta keskustella alan identiteetistä toisten tutkijoiden kanssa, mutta sitä ei ole ollut laisinkaan helppo saada aikaan mm. koska alalla vallitseva kulttuuri on suosinut käytännönläheisempiin tai teknisempiin ongelmiin paneutumista filosofisten pohdintojen ja omakuvan hahmottelun sijasta. Suomessa tällaisella keskustelulla on siis jo jonkin verran perinteitä (vaikka yleisesti ottaen emme voikaan kehuskella ylen pitkällä perinteillä), joten konferenssin järjestäminen täällä oli luontevaa.

Dokumentaatiosta syntynyt

Kokouksen ensimmäinen esitelmöitsijä professori *Tefko Saracevic* (Rutgers University, New Jersey) lähti liikkeelle ajatuksesta, että tieteenala määritellään sen perusteella, mitkä ongelmat se on

ottanut ratkaistavakseen. Hänen mukaansa informaatiikka⁵ kiinnostavat ongelmat sekä sen valitsevat metodit niiden ratkaisemiseksi määrittelevät sen alaksi, joka koostuu sekä tieteellisestä tutkimuksesta että ammatillisesta käytännöstä. Kuten monellakin muullakin alalla, informatiikalla on juurensa tieteellis-teknisessä kumouksessa. Informaationjärjähdyksen tuottamiin ongelmiin alettiin etsiä vastauksia 1950-luvulla: syntyi tiedonhaku, joka "käsittää informaation kuvailun älylliset aspektit ja informaation spesifioinnin hakua varten sekä myös mitkä tahansa järjestelmät, tekniikat tai koneet, joita toiminnassa käytetään".⁶ Tämän tavoitteenasettelun synnyttämät ongelmat ovat seuraavat: miten kuvailla informaatiota, miten spesifioida haku sekä mitä järjestelmiä, tekniikoita tai koneita pitäisi käyttää?

Saracevic katsoo, että informatiikalla on kolme yleistä luonteenpiirrettä, jotka ovat sen kehityksen ja koko olemassaolon johtoajatuksena. Ensinnäkin, koska sen tarkastelemien ilmiöiden ymmärtäminen edellyttää monien alojen tietämystä, se on tiedeidenvälistä. Toiseksi sitä hallitsevat ns. teknologinen imperatiivi, ts. se on vahvasti yhteydessä informaatioteknologiaan. Kolmanneksi se on aktiivisesti ja tietoisesti osallinen informaatioyhteiskunnan kehitykseen.

Saracevicin mukaan tiedonhaun parissa tehdyn työn ansiota ovat paitsi monet varsin menestyksekäät tiedonhakuovellukset, myös informatiikan kehittyminen alaksi, jossa on sekä tieteellinen että ammatillinen komponentti. Tiedonhaku ei yksinkään ollut yksinään vastuussa informatiikan kehitymisestä, mutta varmasti se oli päävastuullinen -vaikka informatiikasta on tullut paljon muutakin, tiedonhaku on yhä sen ydin. Informaatiotiede käsitteenä ja tieteenalana ilmaantui 1960-luvun alussa. Vuonna 1968 informaatiotieteen katsottiin olevan ala, joka mm. tutkii informaation ominaisuuksia, käyttäytymistä, organisointia ja käyttöä. Sen katsottiin myös olevan sekä perustutkimusta että soveltavaa tutkimusta. 1970-luvulla keskeiseksi nousivat kaikki viestintäprosessit ja niihin liittyvät informaatiojärjestelmät; tavoitteena oli tehokas viestintä ihmisten kesken.

Professori *Gernot Wersig* (Freie Universität Berlin) suhtautui Saracevicia kielteisemmin siihen, että informaatiotiede on kehittynyt dokumentaatiosta. Hän ei katsonut näiden kahden suhteen ilmentävän niinkään rauhanomaista rinnakkaineloa kuin dokumentaatiosta informaatiotieteeseen tapahtunutta siirtymää, jonka syyt ja seuraukset eivät

ole olleet omiaan luomaan pohjaa järjestellessä tutkimukselle. Ensinnäkin uusi kehittynyt teknologia teki dokumentaatiosta mutkikkaampaa kuin mihin ammattikunta pystyi, joten tarvittiin uusia tieteellisiä lähestymistapoja ja teorioita. Tämä johti ideaan tieteenstä, joka keskittyy hakujärjestelmiin ja tekniikoihin (unohtaen ihmisen), mikä on yhä hallitseva ajattelutapa. Toiseksi uudenlaisten järjestelmien parissa työskentelevän ammattikunnan keskuudessa syntyi ajatus, että ehkä käyttäjien tiedontarpeet muodostavat perustan tieteenalalle. Tämä johti käyttäjätutkimuksiin, jotka eivät olleet kovin menestyksekkäitä, ensisijaisesti organisaatiokeskeisyytensä vuoksi.

Wersigin mielestä on ilmeistä, että ala nimeltä 'informaatiotiede' aiheuttaa hämminkiä, koska sillä ei ole koskaan ollut vakavaa itseymmärrystä, joka ylittäisi pidemmälle kuin luomaan johonkin informaatioksi nimitettyyn ilmiöön liittyviä järjestelmiä. On tarvittu muiden tieteenalojen tietämystä ja siksi informaatiotieteeseen on kulkeutunut paljon ulkopuolisia tuoden mukanaan omien alojensa teorioita ja metodeja. Koska informatiikassa tekniset tavoitteet olivat ensisijaiset, suurin osa toisten alojen teorioista ja metodeista joko olivat koko lailla käyttökelvottomia ja siksi joutivat ö-mappiin tai olivat hyödyllisiä järjestelmien rakentamisessa ja muuttuivat pian niin käytännönläheisiksi, että ne vajasivat sovelluksen tasolle ja siis jäivät tieteenalan. Informaatiotieteessä ei ole hyväksyttyä teoriakokonaisuutta, koska insinöörilähestymistapa ei koskaan tarvinnut sellaista ja koska mistään muilta aloilta tuoduista kivenjätkäleistä ei voitu rakentaa kunnan perustaa itsenäiselle tieteenalalle.

Nuorempaa tiedonhakututkimusta

Tiedonhakua on viime aikoina tarkasteltu muistakin kuin hakujärjestelmien tai insinöörien näkökulmasta. Kahden keskeisen paradigman erittelyssä *David Ellis* (University of Sheffield) esitteli perinteisen, fysiikan mallin mukaisen empiristisen suuntauksen vaihtoehtona kognitiivisen näkökulman. Ellisin analyysin mukaisesti kognitiivinen lähestymistapa on siis uudemman tiedonhakututkimuksen hallitseva paradigma. Melko hykerryttävästi kognitiivista ajatusmallia kritisoi *Bernad Frohmann* (University of Toronto), joka käytti menetelmänään diskurssianalyysia ja joka myös sai osakseen juuri sellaista arvostelua kuin diskurssi-analyytikoilla on tapana saada: asiasta luodaan

kuva vain joitakin valittuja tekstejä siteeraamalla, mutta joidenkin toisten tekstien valinta olisi muuttanut kuvan.

Hämäävästä johdannosta huolimatta en tarkastele kognitiivista lähestymistapaa, vaan keskityn *Thomas Froelichin* (Kent State University, Ohio) kielitieteellis-fenomenologiseen teoriaan relevanssin käsitteestä. Kuten myös David Ellis totesi, relevanssin käsite on ollut tiedonhakatutkimuksen varhaisemman paradigman pahin kompastuskivi, koska käsite on niin keskeinen ja samalla huonosti ymmärretty. Froelich moitti perinteistä relevanssin käsittämistä mm. siitä, että on yritetty saada aikaan ns. kovan tieteen vaatimusten mukaisia tiukoja ja täsmällisiä määritelmiä, mutta tällainen relevanssin määritelmä on todennäköisesti sovellettavissa vain pieneen osan tiedonhakujärjestelmien käyttäjistä. Totuuden korrespondenssiteoriaan nojaavat lähestymistavat ovat perin rajoittuneita ja yksipuolisia.

Perinteisesti tiedonhakatutkimuksessa on puhuttu objektiivisesta eli tiedonhaun ammattilaisen arvioimasta relevanssista, joka on yhtä kuin haetun dokumentin ja asiakkaan esittämän kysymyksen vastaavuus, sekä subjektiivisesta relevanssista eli dokumentin tarkoituksenmukaisuudesta käyttäjän mielestä. Mutta, kuten Froelich ihmetteli, missä on se objektiivinen tiede, josta käsin määritetään objektiivinen relevanssi? Ei ainakaan teksteissä, sillä tekstit ovat mielekkäitä vain jonkun tulkitsemina. Jos relevanssi yritetään määritellä tiedonlähteen sisällön ja käyttäjän tajunnan korrespondenssiksi, lähdettä ja tajuntaa joudutaan tarkastelemaan eristyneinä entiteetteinä, mikä johtaa umpikujaan, sillä itseensä sulkeutuneita subjekteja ei ole, vaan suhteet todellisuuteen määrittävät subjektin. Niinpä ns. subjektiivinen relevanssi ei todellisuudessa ikinä ole pelkästään yksityinen, koska käyttäjän arvioissa on aina mukana hänen sosialisationsa maailmaan ja kyseessä olevaan aihepiiriin. Sitä paitsi relevanssia arvioidessaan käyttäjä ei suhteuta dokumenttia siihen, mitä hän kysyi, vaan siihen, mitä hän *tarkoitti*.

Froelichin mukaan relevanssin käsittäminen edellyttää, että ymmärretään luonnollisen kielen ja luonnollisten kategorioiden merkitys ihmisten tavallisessa kokemuksessa. Luonnollisilla kategorioilla tarkoitetaan luokkia, joihin ihmiset arkielämässään sijoittavat todellisuuden esineet ja ilmiöt. Luokittelu on tiedostamatonta, se ei muodosta tiukoja rajoja, se suuntautuu ihmisten tehtäviin ja se luo pohjan ihmisten kyvyille tehdä tieteellisiä

luokituksia. Luonnolliset luokitukset perustuvat ns. perheyhtäläisyyksiin, ts. samaan kategoriaan kuuluvilla käsitteillä on monia yhteisiä piirteitä, mutta kaikilla ei ole niistä kaikkia. Tämän myötä jotkut luokan jäsenet ovat parempia esimerkkejä kuin toiset: esim. pääskynen on hyvä linnun prototyyppi, mutta kana ei ole, koska se ei juuri lennä. Johonkin tiettyyn kategoriaan kuulumisen ei ole selvärajaista vaan asteittaista sen mukaan, kuinka paljon ilmiö muistuttaa prototyyppiä.

Luokat eivät liioin ole staattisia, vaan olemassa-oleva kategoria ulotetaan käsittämään myös uusia, kokemuspiiristä aiemmin puuttuneita ilmiöitä. Tuskin tulkitsen Froelichin ajatuksia kovin epäortodoksisesti lisätessäni, että luokkien dynaamisuus voi itse asiassa merkitä yhden ja saman kategorian muuttumista eri aikoina vuoroin suppeammaksi, vuoroin laajemmaksi. Esim. kitara oli 1200-luvulta 1700-luvulle vaihtelevankokoinen ja -näköinen puinen kielisoitin sekä sittemmin aivan tietynmallinen kuusikielinen akustinen näppäilysoitin, mutta nykyään kitaran kategoriaan mahtuu vaikkapa kolmion- tai tähdenmuotoinen, 12-kielinen, sähköinen instrumentti, jota voidaan soittaa myös lyömällä kielisiin näppäilemisen sijasta.

Tavallisesti ihmiset luokittelevat kokemuksensa perustasolla eli lapsena ensiksi opitulla, varsin yleisellä mutta arkielämän käyttöä varten riittävän spesifillä käsitteellä ('koira'), joka kuuluu joihinkin ylätasoon luokkiin ('nisäkäs') ja sisältää alatasoon luokkia ('terrieri'). Ylä- tai alatasolle siirtyminen merkitsee tavallisesti harkittua informaation prosessointia, kun sen sijaan perustason kategorioita ei käytetä tietoisesti - arkiajattelussamme 'koira' on kyseinen eläin itse eikä koiran representaatio.

Myös relevanssi on perustason kategoriana rajoiltaan epämääräinen, kerroksinen ja vaihtelevasti täsmällinen tai epätäsmällinen käsite. Siitä voidaan puhua monenlaisin termein, joista jotkin ovat lähempänä ja toiset kauempana parasta mahdollista esimerkkiä. Tiedontarvitsijalle sen ei tarvitse merkitä mitään erityistä, vaan se voi leijailla epämääräisenä ykseytenä ennen kuin tai *ilman* että siitä johdetaan jokin spesifi merkitys. Arkipäivän kategoriana relevanssi on avoin.

Puhuttaessa relevanssista alakategoriana tiedonhaun yhteydessä voidaan prototyyppiin pitää ennen kaikkea asiaankuuluvuutta. Korostettakoon, että kyse on merkityksestä eikä itse termistä. Käyttäjät voivat sanoa: "kirjalla on hyvä maine", "siinä on kattava lähdeluettelo", "siitä on minulle hyötyä

työssäni", "kunnioitan kirjoittajaa", "ymmärsin, mitä kirjoittaja tarkoitti" jne. Kaikilla näillä lausahduksilla on jotain tekemistä asiaankuuluvuuden kanssa. Mutta lisäksi niistä löytyy muita määreitä: tieto on luotettavaa, teksti on lukijan käsityskyvyn rajoissa, se tukee lukijan omia ajatuksia.

Relevanssissa on kaksi aluetta, nimittäin tekstin aihe ja sen maailma (tiedolliset auktoriteetit, maine, lähdeluettelon edustavuus) sekä käyttäjä ja hänen suhteensa tekstin maailmaan. Ne edustavat *saman ilmiön* kahta napaa. Käyttäjät toimivat eri konteksteissa ja he ovat eri tavoin sekä eriasteisesti sisällä tekstin aihepiirissä. Näiden seikkojen mukaan vaihtelee se, kumpaa puolta käyttäjä painottaa haun evaluoinnissa, ts. sitä onko dokumentti käytökelpoinen tai tärkeä, vai sitä, onko teksti lähestyttävissä tai omaksuttavissa.

Ilmeisesti Froelich oli sitä mieltä, että ennen tiedonhakua ei voida tietää, mikä on relevanttia ja mikä ei. Toki löydetty ja luettu teksti muokkaa lukijaa, joten hänen suhteensa aiheeseen ehtii muuttua hakukysymyksen esittämisen ja haun evaluoinnin välillä, minkä vuoksi relevanssikin on tiedon omaksumisen jälkeen hieman eri asia kuin ennen sitä. Mutta jos tiedontarpeen ja relevanssin epämääräisyyttä korostetaan liikaa, käsittääkseni koko tiedonhaun mielekkyys käy kyseenalaiseksi. Miksi käyttäjä etsii pelkkää jotakin? Millä perusteella välittäjä päättää, mitä jotakin hän asiakkaalleen tarjoaa? Millä perusteella käyttäjä arvioi löytyneen jonkin?

Todellisuudessa ei toimita näin, ja fenomenologia tarjoaa vastauksen siihen, miksi ei. Tiedon etsintä on nimittäin intentionaalista toimintaa, tiedontarve ja sen tyydyttyminen ovat identifioitavissa suhteessa johonkin tarkoitukseen. Käyttäjällä on jokin intressi; se oli olemassa jo ennen tiedonhakua, se ohjaa tiedon etsintää ja se myös tekstin omaksumisvaiheessa jakaa materiaalin olennaiseen ja epäolennaiseen. Tiedon etsijällä on alusta lähtien aivan erityinen suuntautuminen aiheeseen, vaikka hän kysyisikin vain jotain aiheesta. Relevantti dokumentti ei (välttämättä) ole se, joka vastaa käyttäjän esittämää kysymystä, vaan se, joka vastaa käyttäjän intentiota.

Kohtaamisia elämisaailmassa

Usealta taholta vaikutteita saaneelle ajatusrakennelmalle on vaikea keksiä nimitystä, joka

kattaisi kyseisen lähestymistavan kaikki aspektit. Näin oli kirjastonjohtaja *Ivar Hoelin* (Royal School of Librarianship, Copenhagen) esittämän filosofisen vaihtoehdon laita. Hän puhui hermeneutiikasta, mutta käytti termiä selittävin lisäyksin varustettuna. Hän ei kutsunut teoriaansa fenomenologiaksi, vaikka se olisi monessa suhteessa ollut käypä nimitys.

Kuten lukuisat muutkin, myös Hoel aloitti nuhtelemalla luonnontieteen näköiseksi epätoivon vimmallalla haluavaa kirjastotiedettä ja informatiikkaa, jonka näkemys peruskäsitteistään ei ole viime vuosina juuri kehittynyt eikä enemmälti näyttää suuntaa teoreettiselle työlle. Uusia eväitä Hoel valmisti vanhoista aineksista: hän tarjosi Gadamerin filosofista hermeneutiikkaa höystettynä Heideggerilta ja Husserlilta perityyväällä laajemmalla kokemuksen käsitteellä, joka sisältää myös historiallisen tiedon. Hoelin tarkastelussa esittäytyivät avainkäsitteet kokemus, esiymmärrys ja horisontti. Keskeinen näkökulma suhteesta kirjastotieteeseen ja informatiikkaan jäi lyhyeksi, lähinnä alustavaksi.

Kokemus ei tarkoita pelkkiä aistihavaintoja vaan historiallisesti annettuja ennakkokäsityksiä, jotka muuttuvat kokemuksen myötä. Inhimillisen kokemuksen kontekstin muodostaa elämisaailma, joka puolestaan muuttuu esim. silloin, kun informaatiota hankitaan. Kun teksti on luettu, paino pannaan sille, mitä tekstin ymmärtämisessä todella tapahtuu sekä lukijalle että tekstile. Alussa lukija esittää kysymyksensä tekstile ja lopussa teksti esittää kysymyksiä lukijalle, se kyselee lukijan itseymmärrystä.

Kun omaksutaan fenomenologinen käsitys, että kaikki metodologinen ja tieteellinen ymmärtäminen on toissijaista suhteessa siihen tapaan, jolla ihminen ymmärtää maailmaa jokapäiväisessä elämässään, niin klassisesta hermeneutiikasta tutun 'hermeneuttisen kehän' merkitys muuttuu. Se ei enää ole yksinkertaisesti metodi, jolla subjekti tutkii objektia vaan subjektin ja objektin vuorovaikutusta. Esiymmärrys, jossa ennakkokäsityksillä on tärkeä ja myönteinen rooli, on edellytys kaikelle ymmärtämiselle. Kukaan ei voi *puhtaasti tietää* välttäen täysin tunteet ja asenteet. Tietämyksemme välittyy kielen avulla, olemme osa historiaa, kuulumme yhteiskuntaan, olemme sosiaalistuneita kulttuuriin. Historiallisuus on oleellinen osa kokemusta ja siksi menneen ajan tapahtumia on mahdoton ymmärtää tai tulkita siten kuin aikalaiset kokivat ja näkivät. Voimme tehdä tulkintoja vain omasta ajastamme käsin. Emme voi itse valita näkö-

kulmaa, josta haluamme ymmärtää, se on meille -enimmäkseen tiedostamattomasti - annettu historiassa.

Jokaisella ihmisellä on oma tematisoimaton ja tiedostamaton kontekstinsa, jossa hän aistii ja tajuaa. Tätä nimitetään horisontiksi. Horisontit ovat aina rajallisia, mutta ne voivat liikkua ja ne laajenevat kokemusten myötä. Historiallisella tapahtumalla tai tekstillä on puolestaan oma horisonttinsa, joka on erilainen kuin ihmisellä, joka sen kohtaa. Horisonttien fuusio, kun nämä kaksi horisonttia leikkaavat toisiaan, saattaa muuttaa tutuksi sen, mikä ennen oli outoa. Tämä ei ole automaattinen ilmiö, mutta se on ainoa tapa, jolla lukija voi omaksua tekstin.

Hermeneutiikan mahdollista antia kirjastotieteelle ja informatiikalle Hoel kuvasi toteamalla:

"Tämä muutamien filosofisen hermeneutiikan käsitteiden valaisu päättyy siihen, missä sen oma horisontti sekä kirjastotieteen ja informatiikan horisontti mitä ilmeisimmin voivat kohdata. Metaforinen horisonttien fuusion käsite on kuvaus siitä, mitä tapahtuu, kun lukija kohtaa relevantin tekstinsä."

Havainnollistaakseen jokapäiväisen elämän ensisijaisuutta ymmärtämisessä Hoel käytti esimerkkinä kynää. Kynä on kirjoittamista varten ja sitä käyttävä käsi tuntee sen laadun, kynän käyttö itseilmaisuuksiin on ensisijainen suhteessa kynän kemiallisten ja fyysisten ominaisuuksien mittaamiseen. Kun oman ilmaisuni väline on tietokone pikemmin kuin kynä, esimerkki johdatti yleisemmin mieltämään erilaisia viestinnän välineitä ja sisältöjä. Jotkin välineet ovat jo kauan kuuluneet kulttuuriin ja niiden käyttöä on sisäistynyt, ne tunnistetaan arkikokemuksella. Jotkin sisällöt ovat osa elämismaailmaa, ne pystytään omaksumaan olemassaolevan esiymmärryksen pohjalta.

Kuten Gernot Wersig osoitti, ns. informaatioyhteiskunnan tuleminen, erityisesti viestintä- ja informaatioteknologian kehitys, on johtanut siihen, että yhä pienempi osa tiedosta on henkilökohtaista tietoa, ihmiset voivat saada yhä pienemmän osan tiedostaan välittömän havainnon kautta ja tiedosta on tullut yhä pirstaleisempaa, koska sen määrä on kasvanut niin suureksi, että kenenkään on mahdollon sitä hallita ja toiminnan alueet eriytyvät. Toisin sanoen meillä on yhä enemmän välineitä ja sisältöjä, joiden tajuamisessa tarvittavaa esiymmärrystä ei kaikilla ole - omaksumisen edellytykset puuttuvat. Jokaisen aikuisen suomalaisen horisontissa

siintää kynä, mutta paljon harvemman näköpiirissä on tietokone. Eikä asiaa auta se, että tarjotaan tietokonetta koskevaa informaatiota, jos esittäjän kieli on kokonaan toisesta maailmasta, niin kuin useissa tapauksissa onkin. Kun relevanssin keskeiseksi ulottuvuudeksi käsitetään Froelichin tapaan "käsityskyvyn rajoihin mahtuva", voidaan arvioida tehokkaiden informaatiojärjestelmiemme tarjoavan suuren määrän epärelevanttia informaatiota.

Ongelman laajuuden todentamiseksi tarvitaan lisää tiedontarpeiden tutkimusta, eivätkä nykyisen tiedontarvetutkimuksen ajatusmallit ja tutkimusasetelmat ole niin ylittämättömän hyviä, etteikö niitä voitaisi vähintään täydentää fenomenologishermeneuttisella lähestymistavalla. Konferenssissa näytti vallitsevan jonkin verran skeptisyyttä sitä kohtaan, että filosofian sfääreistä voitaisiin laskeutua konkreettisen tutkimuksen tasolle. Todettiin mm., että käsitteitä on perin vaikea operationaalistaa empiirisesti tutkittaviksi ilmiöiksi. Se pitää varmasti paikkansa sikäli kuin tarkoitetaan vaikkapa elämismaailman komponenttien indikaattoreita haastattelurungossa.

Mutta ehkäpä yhteyden ei tarvitsekaan olla ihan näin välitön. Ensinnäkin filosofiset käsitteet voidaan artikuloida yksittäisen tutkimusalueen tai aiheen teoreettisiksi käsitteiksi, ts. toiselle abstraktiotasolle. Tämä on sitä teoreettista tutkimusta, jota nähdäkseni kirjastotieteessä ja informatiikassa pitäisi tehdä ja josta esimerkkinä on Froelichin pyrkimys "kohti parempaa käsitteellistä viitekehystä relevanssin ymmärtämiselle informaatiotieteellisessä tutkimuksessa", kuten hänen esitelmänsä otsikko kuului. Toiseksi filosofiset käsitteet voivat olla käyttökelpoisia luotaessa teoreettisia malleja, joiden pohjalta puolestaan voidaan kehittää metodologiaa eli oppia tieteellisestä metodista. Jos metodologia edistyy, niin varmaan ajan mittaan keksitään myös menetelmiä, joilla voidaan saada aikaan tutkijan ja tiedon tarvitsijan horisonttien fuusio.

Joko tai?

Toisinaan tuntuu, että helpompi on kamelin käydä neulansilmän läpi kuin kirjastotieteen ja informatiikan kehittyä sisäisesti integroituneeksi, synteeseihin kykeneväksi tieteenalaksi (sikäli kuin sellainen edes on tavoittelemisen arvoista). Siinä määrin alaa leimaavat yhteensovittamattoman

näköiset ajattelutavat ja dikotomiset tieteen- tai tutkimusalueiden jäsenyykset. Jo tieteenalan suomenkielinen nimi implikoi kahta vastakkain olevaa leiriä enemmän kuin yhtenäistä kokonaisuutta. Tässä yhteydessä tarkoitan kylläkin ensisijaisesti ilmaisutapaa. Nimittäin sävy olisi toinen, jos termi olisi kirjastotieteen ja informatiikan sijasta kirjasto- ja informaatiotiede; se viittaa paremmin yhden ilmiön eri aspekteihin, joita ei voi tarkastella toisistaan irrallaan. Mutta kuten myöhemmin tässä katsauksessa laajemmalti selostetaan, ei edes 'library and information science' estä kirjastotieteen ja informaatiotieteen asettamista vastakkain.

Jopa koko tieteenalan paikka tiedon universumissa on osoitettu dikotomioiden avulla. On olemassa perustieteitä ja soveltavia tieteitä. Kirjastotiede ja informatiikka ei ainakaan ole perustiede. Edelleen on olemassa deskriptiivisiä tieteitä, joiden tehtävä on kuvata maailman menoa, sekä suunnittelutieteitä - kuten kirjastotiede - joiden tarkoitus on suunnittelua palvelevan tai inhimillisiä taitoja tehostavan tiedon tuottaminen⁷.

Vaikkakaan Gernot Wersig ei konferenssissa käskenyt meitä harjoittamaan suunnittelutiedettä, hänen normatiivinen näkemyksensä alan luonteesta oli hämäävän lähellä kyseistä käsitettä. Hän totesi, että klassiset luonnontieteet jatkavat entiseen tyyliinsä, mutta samanaikaisesti tarvitaan jotain, joka on tekemisissä näiden tieteiden epätoivottavien vaikutusten kanssa, esim. ympäristöntutkimus, rauhantutkimus ja työelämäntutkimus. Nämä uudet tieteenalat eivät ensisijaisesti pyri täydellisesti *ymmärtämään*, miten maailmamme toimii, vaan selvittämään eteen putkahtelevia ongelmia. Niiden tulokset eivät ole maailmanselityksiä vaan strategioita, joilla *tullaan toimeen* ongelmien kanssa. (Kursivoinnit RK.) Informaatiotiedettä ei pidä tarkastella klassisena tieteenä vaan uudenlaisen tieteenalan prototyypinä. On myös turha odottaa, että tällainen uusi tieteenala kehittäisi yhden teorian tai valikoiman toisiinsa suhteessa olevia teorioita.

Tässä yhteydessä voidaan käyttää sellaistaakin ilmaisua kuin 'ongelmasuuntautunut tieteenala', mikä tuntuu sopivan myös Tefko Saracevicille. Hän sanoi esittävänsä alan kehitykseen ja nykytilaan perustuvan sekä esiin nousseisiin ongelmiin suhteutetun uudelleenmäärittelyn. Sen mukaisesti informaatiotiede on yhtä kuin seuraaviin ongelmiin keskittyvää tieteellistä tutkimusta ja ammatillista käytäntöä: tehokas tiedon ja tallenteiden välitys ihmisten kesken sosiaalisen, institutionaalisen

ja/tai yksilökohtaisen informaation käytön ja tarpeiden kontekstissa. Näihin ongelmiin suuntauduttaessa on erityisen mielenkiinnon kohteena mahdollisimman laaja modernin informaatioteknologian hyödyntäminen. "Tämän määritelmän avain sanat viittaavat sekä tutkimuksen että ammatillisen käytännön ongelma-alueisiin - ne merkitsevät informaatiotieteen intellektuaalista ja ammatillista keskipistettä sekä rajoja."

Jos ongelmasuuntautuneen tieteenalan on määrä olla vastakohta jollekin tai joka tapauksessa erilainen kuin jokin toinen, olen hämilläni. Millaista on ongelmiin suuntautumaton tiede? Tarkoitetaanko sitä, että ongelmasuuntautuneen tieteen tutkimusongelmat ovat samalla käytännöllisiä ongelmia ja sen ongelmaton tieteen ongelmat vain teoreettisia, ts. mikään käytännöllinen intressi ei ohjaa esim. fyysikköä ja sitä paitsi maailma ei siitä huononisi, vaikka fyysikko heittäisi hanskat tiskiin? Vai kenties sitä, että siinä missä se toinen tiede yrittää selittää asioita, ongelmasuuntautunut tiede yrittää vain pitää huolta ja tulla toimeen - empatiaa ongelmille?

Normatiivisten katsomusten lisäksi muutamat tutkijat ovat tutustuneet siihen, mitä alalla todella on tehty ja mielestään löytäneet - kuinka ollakaan - kaksi erilaista suuntausta. Vuonna 1983 Tuula Laaksovirta⁸ tulkitsi informatiikan historiaa siten, että alalla on kahdet juuret, joista on kasvanut kaksi suuntausta, 'tieteellisen kommunikaation analysoinnin linja' ja 'informaation hallinnan linja'. Laaksovirran mukaan ensimmäinen linja sai alkunsa 1920-luvulla tieteen tutkimuksesta ja se tarkastelee tieteellistä viestintää sekä informaatiota osana tieteen kehitystä, toinen linja kehittyi nopeasti toisen maailmansodan jälkeen perustanaan tarve hallita kasvavaa informaatiomassaa ja kehittää ammattikäytäntöä.

Tässä yhteydessä tekee mielteliäksi se, että koko ensimmäisen linjan on katsottu⁹ sisältyvän informatiikkaan sen pienehkönä tutkimusalueena, vaikka se on varhaisempaa perua. Onko kyseessä hedelmällinen integraatio, luonnollinen mielenkiinnon uudelleen suuntaaminen vai tieteellisen viestinnän tutkimuksen kasvun pysähtyminen? Onko kyse pikemminkin siitä, että uudempi informatiikka on vallannut alaa niin voimakkaasti, ettei molemmille suuntauksille enää oikein ole sijaa yhteisen nimikkeen alla ja niinpä tieteellisen viestinnän tutkijat eivät tätä nykyä tee informatiikkaa vaan tietensosiologiaa? Suomessa tieteellisen viestinnän tutkimus on uskollisesti säilytetty informatiikan

tutkimusalueiden listalla, mutta lieneekö tämä vain oma omituinen jäänteemme, jolle kohta emme saa tukea edes itänaapurista¹⁰? Ainakin konferenssin puheenvuoroissa mainittiin ko. aihealueen olleen kiinnostava *1970-luvulla* ja informaatiotieteen kehityksen johtaneen mielenkiinnon siirtymiseen tieteellisestä viestinnästä kaikenlaiseen informaatioon.

Professori *Francis L. Miksan* (The University of Texas at Austin) virkistävän konkreettisesti jäsenyksessä esittäytyivät kirjastotieteen ja informatiikan kaksi paradigmaa: ensimmäinen keskittyy kirjastoon sosiaalisena instituutiona ja toinen informaation siirtymiseen inhimillisen viestinnän järjestelmänä. Kutsuttakoon niitä tässä lyhyden vuoksi kirjastoparadigmaksi ja informaatioparadigmaksi. Miksa korosti, etteivät nämä kaksi ole välttämättä alan ainoat paradigmat eivätkä lähemmin tarkasteltuina liioin sulje toisiaan pois. Kumminkin ne ovat laajimmin omaksuttuja ja kaikkia muita hallitsevampia, samaten ne ovat tietoisesti ylläpidettyjä ajattelumalleja, joista kumpikin tahollaan kokee selittää muille alan keskeisimmän ilmiön, siis pyrkii koko tieteenalan viitekehykseksi. Tässä suhteessa kirjastoparadigma ja informaatioparadigma sopivat malliesimerkiksi kirjastotieteen ja informatiikan dikotomisuudesta.

Kuten Miksa totesi, kirjastoparadigman lähtökohta on tunnettu sosiaalinen, institutionaalinen ilmiö - kirjasto - jota luonnehditaan sen ominaisuuksien ja funktioiden ehdoilla. Lisäksi paradigma sijoittaa instituution laajempaan kulttuuriseen ja sosiaalisen muutosprosessin kontekstiin, missä yksilöt lukevat ja siten käyttävät sosiaalisen tiedon runsautta. Kirjaston funktio sosiaalisena instituutiona on olla yhdysside yksilöiden ja näiden tarvitseman tiedon välillä. Informaatioparadigma puolestaan katsoo keskeisimmäksi ilmiöksi matemaattisen viestintäteorian (lähettäjä-kanava-vastaanottaja-palaute) kaavaa noudattavan informaation siirron, josta inhimillinen viestintäjärjestelmä muodostuu. Paradigman saavutuksiin kuuluvat mm. nykyaikaiset tiedonhakuvälineet sekä informaatiovirran kontrolloitavuuden idea. Vaikka kriittinen tarkastelu osoittaa näiden paradigmojen olevan ajateltua lähempänä toisiaan, koherenttia tieteenalaa ei luoda sullomalla molemmat yhteen lokeroon. Kummallakin paradigmalla on Miksan mukaan niin vakavia puutteita, että "niiden yksinkertainen yhdistäminen, kuten alan nimi antaa ymmärtää - kirjasto- (ensimmäinen paradigma) ja informaatio- (toinen paradigma) tiede - ei riitä".

Kirjastotiedettä ja informatiikkaa hautaamassa

Konferenssissa tuli selvästi esille suuntaus, joka on ollut havaittavissa yleisemminkin: 'kirjasto' on kivireki, sen raahaamisesta ovat monet jo luopuneet voidakseen kevyesti kirmailla modernilla informaationiityllä, ja loppujen olisi syytä tehdä samoin. Yhä harvempi laitos on nimeltään department of library and information science, yhä useampi on department of information science tai department of information studies (viimeksimainittu on nykyään Tampereen yliopiston kirjastotieteen ja informatiikan laitoksen virallinen englanninkielinen nimi). Tutkijat kutsuvat itseään informaatiotieteilijöiksi. Konferenssin esitelmöitsijöistä yli puolet puhui informaatiotieteestä, ei kirjastotieteestä ja informatiikasta. Saimme myös kuulla puhetta, joka sopii ohjelmanjulistukseksi Kirjastotieteen Vastustamisyhdistykselle, kunhan sellainen perustetaan.

Vaihtoehtoisia suhtautumistapoja asiaan on vähintään neljä: kirjastotiede ja informatiikka on yksi tiede, kirjastotiedettä ei ole olemassa, kirjastotiede ja informatiikka ovat kaksi eri tieteenalaa tai kirjastotiede on osa informatiikkaa. Ensinmainitun näkemyksen puolesta ei puhunut kukaan, vaikka ei ole kauankaan siitä, kun ainakin suomalaiset tuon tuostakin vakuuttivat uskollisuuttaan yhtenäistieteen idealle. Riittävän musertavasti - joskaan ei loppujen lopuksi erityisen tuoreesti¹¹ - kirjastotiedettä vastaan argumentoi Gernot Wersig:

"Ei ole kovin paljon todisteita siitä, että *erityiset organisaatiot* tarjoaisivat tukevan perustan tieteelliselle tai akateemiselle oppialalle. Niin kauan kun ei ole olemassa 'sairaalatiedettä' tai 'vankeilatiedettä', jokin sellainen kuin 'kirjastotiede' ei ole kovin vakuuttava. --- Vaikka olisinkin vakuuttunut siitä, että on hyviä syitä puhua 'kirjastotieteestä' ja hyviä syitä puhua 'informaatiotieteestä', vastustaisin silti ajatusta, että nämä kaksi muodostavat *yhteenkuuluvan parin*. Tällainen olisi järkevää ainoastaan mikäli 'informaatiotieteen' katsottaisiin olevan kiinnostunut informaatio-organisaatioista, jotka eivät ole kirjastoja. Tähän sisältyy se, että joko kirjastot eivät ole informaatio-organisaatioita, jolloin jää kysymyksenalaiseksi, miksi ne pitäisi yhdistää informaatio-organisaatioihin, tai kirjastot ovat informaatio-organisaatioita, jolloin 'informaatiotiede' olisi oikea yleistermi."

Wersigin päätelmä kirjastotieteen ja informaatiikan keskinäisestä suhteesta on peräti osuva. Nähtävästi todellisuus on kuitenkin häntä epälooisempi, sillä merkkejä näkyy siitä, että tieteellisen perustan puuttumisesta huolimatta kirjastotiede on tai on ollut olemassa. Sitä on näet jopa tutkittu. Harrastetaanhan henkien manaamista ja kahvinporoista ennustamista, mutta silti kirjastotiedettä tieteenä tutkinut Reijo Savolainen¹² ja kirjastotieteen juuria historia literariasta etsivä Pertti Vakkari¹³ joutuisivat hieman outoon valoon, jos heidän työnsä osoittautuisi näihin verrattavaksi puuhasteluksi.

Olisiko sitten kaksi erillistä tieteenalaa? Näin väitti ainakin Tefko Saracevic, jonka mielestä kirjastotieteellä ja informaatiotieteellä kylläkin on vahva yhteinen perusta - niiden sosiaalinen rooli sekä niiden yleinen kiinnostuneisuus graafisten tallenteiden tehokkaan hyödyntämisen ongelmista - mutta myös merkittäviä eroja. Hän luetteli esimerkkejä: ongelmien valinta ja tapa määritellä ne, teoreettiset kysymykset ja viitekehukset, kokeellisen tutkimuksen ja empiirisen kehityksen luonne sekä tuloksena saatu käytännön tietämys, välineet ja lähestymistavat, tieteidenvälisen suhteiden luonne ja vahvuus sekä edistyksen riippuvuus tieteidenvälisyydestä. Näiden erojen perusteella kirjastotiede ja informaatiotiede eivät ole yksi ala eikä toinen ole erityistapaus toisesta.

Saracevic ei kuitenkaan kovin paljon konkretisoinut näitä luettelemaan eroja. Hän mainitsi vain, että informaatiotutkimuksella ja kirjastotutkimuksella on eri rahoittajat, ja että (Yhdysvalloissa) kaikkien kirjastojärjestöjen kokouksissa puhutaan aivan eri asioista kuin informaatioalan järjestöjen tapaamisissa.

Tämä ei vielä suoranaisesti vakuuta kahden eri tieteenalan olemassaolosta. Kenties tietokantojen rakenteiden erittelijä saa rahoituksensa eri lähteestä kuin kirjastohistorioitsija ja taatusti näillä kahdella on eri lähestymistavat, menetelmät ja käsitteet, mutta tämänkaltaisia esimerkkejä on keksittävässä vähemmän kuin aluksi tuntuu. Juuri tiedonhaku, jonka on perinteisesti ajateltu olevan informatiikkaa tyypillisimmillään ja mahdollisimman kaukana "humanistisesta" kirjastotieteestä, läpäisee koko kirjasto- ja informaatiopalvelualan eikä vain edusta sen jotain laitaa. Ja vaikka kirjastotutkimuksella ja informaatiotutkimuksella on myös toisistaan poikkeavia historiallisia taustoja, tätä nykyä niiden erottaminen kokonaan omiksi tieteikseen aiheuttaa lähinnä turhanaikaista ja hedelmätöntä

rajankäyntiä: onko tiedon hankinnan tutkimus kirjastotiedettä keskittyessään kirjastonkäyttöön ja informatiikkaa keskittyessään bibliografioiden käyttöön, onko indeksointikäytäntöjen tutkimus kirjastotiedettä ja indeksointiteoria informatiikkaa, onko kirjastotiedettä kaikki missä tutkimusaineistot kerätään kirjastoista ja informatiikkaa kaikki muu...?

Kirjastotieteen ja informaatiikan muuttaminen informaatiotieteeksi, informatiikaksi tai joksikin muuksi on Suomessa ajankohtainen puheenaihe juuri tällä hetkellä, eikä mahdollisen muutoksen suunauksellisuudesta näytä olevan täyttä yksimielisyyttä. Selvää onkin, että jos informatiikka käsitetään siten kuin se on käsitetty oppiaineen linjajaottelussa (silloin kun sellainen oli) tai virkojen alanmäärityksissä, kirjastotieteestä luopuminen merkitsisi tieteenalan kaventamista niin, että jäljelle ei jäisi kovin paljon muuta kuin tiedon tallennus ja haku. Tämä olisi järjetöntä huolimatta siitä, että tiedonhaku on tutkimusalueistamme suurin, kuten *Kalervo Järvelin ja Pertti Vakkari* osoittivat tekemässään sisällönerittelyssä. Samaisessa analyysissä kävi myös ilmi, että toiseksi suurin tutkimusalue on kirjastopalvelut ja -toiminnot; tässä valossa on perusteltua kysyä oikeutusta kirjastotiede-sanana hylkäämiselle.

Mikäli sen sijaan kyse on yksinomaan terminologiasta, lienee tarpeetonta enemmälti kiistellä siitä, mikä lapselle nimeksi. Jos sisällöt pysyvät samoina (millä tietenkin viitataan ajateltavissa oleviin tutkimuksen aiheisiin enkä pysähtyneisyyteen), niin informaation tutkimus, dokumentaatiotiede, tiedonkulunhoidon oppi ja tiedonhankinnan auttamistiikka kelpaavat kaikki yhtä hyvin. Toisaalta nimenvaihdosta ei voida perustella ottamatta edes jollain tasolla kantaa sisältöihin: on pääteltävä, mitä ilmiöitä 'informaatiotiede' loogisesti voi kattaa ja mitä ei, mihin informaatiotiede kuuluu ja mitä kuuluu informaatiotieteelle.

Professori *Peter Ingwersen* (Royal School of Librarianship, Copenhagen), joka yleensä ei konferenssissa suoranaisesti kaihtanut polemiikkaa, esitteli melko sovitteluhenkisesti näkemystään, että informaatiotiede sisältää kirjastotieteen:

"Informaatiotiede on sateenvarjo ja sen alla - ei huonompaa tai jotain, mutta sen alla - on tiettyjä tutkimusalueita, missä yksi erityinen tutkimusalue on ...useita vuosia... ollut paikat, kuten kirjastot. Ja kun informaatiotiedettä tehdään kirjastoissa, sitä kutsutaan kirjastotieteeksi. Se on paljon helpompaa: silloin meillä ei ole mitään ristiriitaa kirjastonhoitoparadigman ja informaatio-

tieteen paradigman välillä. On paljon helpompaa katsoa asiaa tällä tavoin, ja kirjastonhoito ja dokumentaatio on silloin sovellettu osa tieteestämme. Aivan kuten siltojen rakentaminen on sovellettu osa - sanokaamme - siitä, mitä voitaisiin kutsua insinööritieteeksi."

Tosin on epäloogista sanoa, että informaatiotieteen yksi tutkimusalue on kirjastotiede - pikemminkin tulisi puhua kirjastotutkimuksesta samaan tapaan kuin tiedonhaun tutkimuksesta tai tiedontarvetutkimuksesta - mutta muilta osin sateenvarjometafora käy järkeen. 'Kirjastotiede ja informatiikka' ei ole looginen, tasapainoinen eikä sujuva termi, joten en jää suremaan, jos se haudataan. Ei liene mitään syytä käsitteellisesti sulkea kirjastojen tutkimusta pois informaatiotieteestä; tässä mielessä uudistuksessa ei menetettäisi muuta kuin litania, jota kukaan ei jaksa kokonaan sanoa.

Silti tulee tarkkaan harkita, mitä sanotaan tulevaisuudessa, sillä ei ole yhdentekevää, millä seikoilla nimenmuutos eksplisiittisesti perustellaan sekä mitkä ovat muutoksen tarkoitetut ja tarkoitamattomat vaikutukset. Varsinkin tarkoittamattomat: tieteenharjoittajat voivat keskuudessaan sopia mitä tahansa, mutta entäpä jos asia ei mene perille tuon pienen joukon ulkopuolella? Mitä jos informaatiotiede ei päättäjien ja rahoittajien mielisissä hahmotu muuksi kuin tietokannoiksi ja tiedonhallintajärjestelmiksi? Mitä jos alan nykyinen ja tuleva ammattikunta ei miellä informaatiotiedettä tarpeelliseksi tietämyksen alueeksi eikä asianmukaiseksi koulutusväyläksi kirjasto- ja informaatiopalvelualan tehtäviin?

Entistä ehompi

Termit voivat syntyä ja kuihtua, mutta itse tieteenala on kaikkea muuta kuin kuollut tai kuolemaantuomittu. Tästä oli vakuuttunut myös Peter Ingwersen, jolle oli annettu tehtäväksi konferenssin yhteenvedo. Ingwersen puhui mieluummin pelkästä informaatiotieteestä, joskin hänellä oli sulkumerkeissä mukana vielä kirjastotiedekin. Sen tarkasteluun, mitä informaatiotiede tekee ja miksi, Ingwersen sisällytti tutkimusalueet ja -kohteet. Hän katsoi, että on olemassa muutamia näkyviä trendejä, jotka ovat käyneet ilmeisiksi niin konferenssissa kuin alalla laajemminkin.

Tallennetun tiedon saatavuus ja käyttö ovat Ingwersenin mielestä aina muodostaneet ja muodostavat yhä tieteenalan ytimen. Tutkimuksessa on

kuitenkin tapahtumassa näkökulman muutos. Ei ole enää kiinnostavaa tutkia yksistään informaation saatavuutta, joka on merkinnyt esim. oikein hyvän hakujärjestelmän kehittelyä ilman sen kummempaa todellista tarkoitusta kuin että sen pitää olla hyvä. Ei liioin ole kiinnostavaa tutkia käyttäjiä ja käyttöä erillään saatavuudesta, vaan nämä kaksi aihealuetta on liitettävä toisiinsa yhtenäiseksi saatavuus- ja käyttötutkimukseksi. Tutkimusperinteessä on jo tapahtunut merkittävä siirtymä: huomion keskipisteenä ei ole enää informaatio vaan *tieto toimintaa varten* (knowledge for action). Lähtökohtana on, että informaatiolle on jokin käyttö ja siksi se muunnetaan tiedoksi, jonka avulla on tarkoitus tehdä jotain. Tämä sopii Ingwersenin mielestä hyvin yhteen sen idean kanssa, että saatavuutta ja käyttöä tutkitaan yhtenä kokonaisuutena.

Teknologiapainotteinen tutkimus on Ingwersenin mukaan vaihtumassa ihmispainotteiseksi. Järjestelmien tutkiminen toki jatkuu, mutta ihmisten eikä teknologian näkökulmasta. Ja vielä yhtenä merkittävänä siirtymänä hän piti sitä, että enää ei ole kiinnostavaa tutkia vain tieteellistä informaatiota, tieteellistä viestintää sekä tutkijoita tiedon tuottajina ja käyttäjinä, vaan on kiinnostavampaa ja välttämätöntä tutkia kaikenlaisia informaatiota ja kaikenlaisia käyttäjiä. Kaikkiaan tutkimuksen avainsanoja ovat ihmisten intentionaalisuus ja vuorovaikutus, käyttäjien epävarmuus ja heidän ympäristönsä monimutkaisuus sekä ongelmien, intressien tai tavoitteiden ymmärtäminen.

Tutkimuksen lähestymistapojen muutos on merkinnyt siirtymää pois rationalistisesta mallista; tilalle ovat tulleet kognitiivinen näkökulma, sense making -idea, sosiologis-käyttäytymistieteellinen lähestyminen sekä hermeneutiikka. Ingwersenin mukaan empiirisessä tutkimuksessa on sovellettu näistä kaikkia muita paitsi hermeneutiikkaa. Hän tahtoi antaa hermeneutikoille muutamia neuvoja, joista ensimmäinen oli, että on perehdyttävä alkuperäisiin teksteihin sen sijaan, että viitataan muodikkaisiin hermeneuttisen filosofian tulkintoihin (minkä ainakin konferenssissa mukana olleet olivat nähdäkseni oivaltaneet neuvomattakin). Lisäksi hän kehotti tutkimaan mm. ns. aboutness-problematiikkaa sekä relevanssia, missä hän arveli olevan mahdollista soveltaa hermeneuttista kehää. Ohjeet päättyivät ukaasiin:

"Sitten te tietenkin aiotte tehdä asialle jotain, koska muuten en usko meille olevan mahdollista lukea paljon lisää papereitanne, jos ette aio tehdä luonteeltaan empiirisiä asioita alan sisällä."

Ingwersen arveli alan ihmisten olevan masokisteja, jotka jatkuvasti itkevät, ettei heitä huomata eikä oteta tosissaan. Pelätään tietojenkäsittelyopin sekä hallinto- ja taloustieteiden polkevan informaatiotieteen jalkoihinsa, koska niissäkin tutkitaan tietokantoja, tietohallintoa ja tiedon taloutta. Mutta, kuten Ingwersen huomautti, me olemme lainanneet noilta aloilta niin paljon, että meillä ovat käytössä niiden ulottuvuudet. "Jatkakaa lainaamista, ja me syrjäytämme ne." Jo tähän mennessä informaatiotiede on ollut myös antavana eikä vain saavana osapuolena: muille aloille on lainattu esim. tiedonhaku ja bibliometriikka.

Lopullinen johtopäätös oli, että (kirjastotiede ja) informatiikka on tunnustettu, sille riittää töitä ja sillä on tehtävästään suoriutumiseen tarvittavaa kapasiteettia siinä missä millä tahansa muullakin tieteenalalla. Käsitykseni mukaan konferenssin katsottiin yleisesti antavan uutta puhtia tutkimukseen - asiasta innostuttiin siinä määrin, että kokouksen aikana oli jo päätetty järjestää uusi vastaava tapahtuma noin kahden vuoden kuluessa Tanskassa. Kun lisäksi käytännön järjestelyt eivät erityisemmin kaatuneet päälle eikä itärajan tuolla puolen syntynytkään täyttä katastrofia, voin vastata katsaukseni otsikossa esittämäni kysymyksen perin yksiselitteisesti: kirjastotieteessä ja informatiikassa on elämää konferenssin jälkeen.

Hyväksytty julkaistavaksi 1.10.1991.

Viitteet

1. *Kirjastotiedettä ja informatiikkaa etsimässä*: tieteenanalyysiä ja tutkimussuuntia / toim. Tuula Laaksovirta...et al. Tampere, UDK ry., 1981. (UDK ry:n tieteellinen julkaisusarja, n:o 13). *Kirjastotiedettä ja informatiikkaa tekemässä*: opinanalan kehityssuuntia Suomessa / toim. Merja Viljakainen-Tiittanen. Tampere, Kirjastotieteen ja informatiikan yhdistys, 1989.
2. Esim. *Järvelin, Kalervo & Vakkari, Pertti*, Kirjastotiede ja informatiikka - tiedon hankinnan tiede. Kirjastotiede ja informatiikka 7 (1988) 1, 18-32. *Hovi, Irmeli*, Kirjastotieteen ja kirjastotoiminnan yhteinen ydin. Kirjastotiede ja informatiikka 7 (1988) 1, 33.
3. Esim. *Järvelin, Kalervo & Vakkari, Pertti*, Content analysis of research articles in the library and information science. Tampere, Tampereen yliopisto, 1989. (Tampereen yliopiston kirjastotieteen ja informatiikan laitoksen tutkimuksia, 30).
4. Kirjastotiedettä ja informatiikkaa tekemässä: opinanalan kehityssuuntia Suomessa. Kirjastotieteen ja informatiikan yhdistyksen 10-vuotisjuhlaseminaari 26.-27.5.1989 Tampereella.
5. Termiä 'kirjastotiede ja informatiikka' käytetään toisaalta yleisterminä ja toisaalta suomennoksena silloin, kun referoitava puhuja on järjestelmällisesti käyttänyt termiä 'library and information science'. 'Information science' on suomennettu joko 'informatiikaksi' tai 'informaatiotieteeksi'; niitä siis käytetään synonyymeina ja valinta niiden välillä on jokseenkin sattumanvarainen. Kuitenkin jos puhuja on korostanut, että 'information science' on ainoa oikea termi, suomennos on aina 'informaatiotiede'.
6. Katsauksen kirjoittaja vastaa niin suorien kuin epäsuorienkin lainausten suomennoksista.
7. Ilkka Niiniluoto esitti vuonna 1985 kyseisen näemyksen, jota Okko on referoinut ja arvioinut teoksessa *Okko, Marjatta*, Suunnittelutieteellisestä lähestymistavasta kirjastotieteen ja informatiikan tieteentutkimuksessa. Kirjastotiede ja informatiikka 7 (1988) 4, 105-111.
8. *Laaksovirta, Tuula H.*, Informatiikan kaksi historiaa. Kirjastotiede ja informatiikka 2 (1983) 4, 100-105.
9. Tällainen katsomus on dokumentoituna ainakin teoksessa *Järvelin, Kalervo*, Informatiikan historioista. Kirjastotiede ja informatiikka 3 (1984) 1, 13.
10. Neuvostoliittolaiset alan auktoriteetit määrittelyivät informatiikan tieteeksi, jonka tutkimuskohteen muodostavat tieteellisen kommunikaation kaikki prosessit, teoksessa *Mihailov, A.I. & Tsernyi, A.I. & Giljarevski, R.S.*, Wissenschaftliche Kommunikation und Informatik, Leipzig 1980, s. 342.
11. Ainakin Tampereen yliopiston kasvateista monet tuntevat vähintään vuosikymmenen takaa 'maitokauppatieteen' tai 'virasto- ja varastotieteen'. Jokainen tutkimusta harrastanut lienee myös jo ennen näitä päiviä ollut tietoinen siitä, ettei minkään tieteen perusta voi olla jokin yksittäinen todellisuuden objekti kuten kirjasto tai silta.
12. *Savolainen, Reijo*, Kirjastotiede tieteenä. Tampere, Kirjastopalvelu, 1978.
13. Esim. *Vakkari, Pertti*, Historia literaria och biblioteksvetenskap. Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen 74 (1987) 3, 83-88. *Vakkari, Pertti*, Vanha oppihistoria kirjastotieteen edeltäjänä. Minerva. Aate- ja oppihistorian vuosikirja 1. Oulu, Oulun yliopisto, 1989. (Oulun yliopiston historian laitoksen julkaisuja, 1/1989).